

odola inokulatzen bide dute pubisaren inguruetan, bizkarrean eta izterrean. Zainpeko drogazaleen bidez ikusi den bezala, kontaktu zuzen hau da HIVa besterenganatzeko erarik eraginkorra. Are gehiago, Afrikako populazioei gagozkielarik, zeinek azalean zauri eta ultzer ugari baitituzte.

Hasierako transmisioa nola gertatu zen ziur jakiterik ez daukagu, beraz. Baina transmisioa eragotzea, momentuz, HIESaren kontra daukagun modurik eraginkorra dela badakigu, ziurtasun osoz gainera eta, horregatik, transmisio-egituretan hausturak sortzea dugu, oraingoz, helbururik premiazkoena. Horretarako zelako neurriak hartu behar diren erabakitzea gobernuen eta eragina duten beste erakundeen esku dago. Erronka honi aurre egiteko gai izango al dira ala gaitoxotasunari utziko al diote barrea dadin eta 2000. urterako, aditu batzuek kalkulatu duten bezala, 40 milioi gaixo egon daitezten baimenduko?

EKONOMIA

JENARO GARATE

ESPAINIAKO POLITIKA EKONOMIKOAREN SINESGARRITASUNIK EZA

Egiaren kulturak, hitzaren kulturak, izugarrizko garrantzia dauka ekonomi ekintzen eraginean.

Egiazaletasuna, beste gauza askoren artean, nazioen efizientziaren termometro bikaina da. Mundu guztiko enpresekin jar denez gero —Hego Amerikatik Eskandinabiara eta Indiarra—, herri bakoitzaren bizi-mailaz jabetu nahi baduzu, hartu kontuan zelan betetzen duten emandako hitza, jakinean bazaude ere hitzaren eta astiaren kontzeptuak ez direla berberak bazter guztietan.

Batzuek ez dizute ezer zehatzik aginduko. Beste batzuek beti «datorren astean» esaten dihardute, sekulan zehaztu gabe noiz izango den datorren aste hori. Beste batzuek hitza bete-

tzen dute gehienetan, baina bete ezik ardura handirik hartu gabe. Eta badaude beti agindua bete egiten dutenak. Edo bete ezinean —oso gutxitan—, aurretik esango dizutenak ezinaren arrazoiak, eta nola bete-konponduko duten emandako hitza.

Horiek denok, herri bakoitzaren bizi-maila erakusten dute. Korrelazio oso estua dago egitasun eta ekonomi mailaren artean. Zeren, noren pieza, zerbitzu, artikulua izango da benetakoa? Nori sinetsi eta erosi behar diozu, beti egia dioenari baino? Beraz, zenbat eta egiazaleago, hainbat bizi-maila hobea.

Gobernuek, berriz, bi erataria egiten dute egiaren aurka: datu manipulatueta oinarritutako hitza ematean, eta emandako hitza jatean.

Madrilen ekonomia ikasten ari nintzela, zabaldua zegoen pasarte hau Carrero Blancoren gainean. «Cesta de la compra» ri buruzko datu estatistikoak jasotzean bere ekonomilariengandik, zera esan ziela: «Yo no puedo presentar esto al Caudillo». Eta hurrengo astean datu estatistiko berri hobeekin etortzeko agindu ziela.

Norbaitek esaten badu gertaera horrek ez duela zerikusirik gaurko jokamoldeekin, zera jakin beza: Bri taina Haundian —guk baino Estatu egiazaleagoa daukatenen nazioan—, 1990. urterainoko hamar urtetan, 30 aldiz aldatu zutela langabetuen indizearen kalkulu-modua. Eta kalkulakera berriek behin eman zutela indizea jasotzea, 29 bider jaistea. Estatistikak Gobernuen morroi zintzoak izaki!

Nork pentsa Espainiako Gobernuak ez diola datuak manipulatzeari jarraituko, emandako hitza horren bizkor jaten duen Gobernuak, adibide batez ikusiko dugunez?

Jubilatuen erosketa-ahalmenaren iraupena gai oso astindua izan zen hauteskunde-garaian, aurten bertan. Boto bila zihardutela, alderdi nagusi biek —PPk eta PSOEk— pentsioen ahalbideari eustea agindu zuten.

Joan zen abuztuan, ordea, 100 egunen buruan, Solbes ministrariak, udako isiltasun eta geldiunean babestuz, zera aipatu zuen, gero Gobernu lege bihurtzekotan dabilena: orain arteko sistema utziz, Gobernuak iragarriko duen inflazioaren neurri berdinean jasotzea pentsioak, besterik gabe. Datorren urtean %3,5, adibidez.

Erabaki honetan egin den emandako hitzaren jatea argitzea merezi du:

Inflazioa beherantz doan heinean, galdu egiten dela urtero aurrekoan izandako eta dagoen urterako iragarria izan den inflazioen arteko diferentzia. Demagun inflazio hauek izango direla datozen urteetan:

Urtea	Iragarritakoa	Benetakoa	Galera
1993		%5,5	
1994	%3,5	%4,5	%2
1995	%3	%4	%1,5
1996	%2,5	%3,5	%1,5
1997	%2	%3	%1,5
1998	%2	%3	%1
<i>Guztira</i>			%7,5

1. Adibide honetan, %7,5 izango litzateke 5 urtetan pila-tutako galera. Beraz, Gobernuak hartu duen erabakiaren ondorio garbia zera da: orain arteko kalkulukatik berrira pasatzean pentsioen galera handia izango dela, prebisioak zeharo objektiboak izango balira ere. Pentsioen erosketa-ahalmena mantendu egiten dela esatea kalkulu-modu berrian, gezur hutsa da. Galduak galdu, eta gerokoak ikusi.

2. Aldaketaren hasieran erabilitako iruzurraren arabera, inflazio iragarria ez da zintzoa izango, manipulatu baina. Hau da, urteroko diferentzia handiegia izango da, gobernuaren erabaki manipulatu.

3. Zinez aurrikusitako inflazioa joandako urtekoa baino handiagoa noizbait izango bada, Gobernuak kalkulu-sistema honi jarraituko diola pentsatzea amets hutsa da.

4. Eta gaur hitza jatearen orde, biharkorako aho zabalik agindutakoetan sinestea, lelokeria.

Dudarik gabe, orain hartutako erabakien helburua jubilatuei gutxiago ordaintzea da, besterik gabe. Eta egia argi hori ukatzea barra-barra, hitzik gabekoen beste ezaugarri bat da. Hitz-jatea dagoeneko egin du, eta 100 eguneko epean egin ere. Datuak manipulatu, berezko zerbait da gobernuentzat.

Enpresa bat zuzen gorantz eramateko, badago errezeta erraz bat: egia esan beti, inolako gezurrik ez esan, ez eskulangileek eta ez zuzendari orokorrak. Oker eginak eta ezinak ez estaltzeak, izugarrizko indarra dauka une eta eginbehar guztietan arazoei aurre ematen eta soluzio berriak asmatzen ohitzeko. Ez dago beste horrelako goranzko indarririk enpresako pertsonentzat.

Zer pentsa Espainiako enpresez, Gobernuak hitz-jatea normalizat badauka? Zer egingo dute enpresa publikoetako buruek? Eta zer enpresa guztietako arduradunek, goitik behera gezurretan eta manipulazioetan sartu beharreko jokoa badatorkie? Zein herritako produktuak izango dira hitzez eta idatziz agintzen dutenarekin fidelak? Norenak izango dira, ondorioz, eskatuak eta salduak nazioarteko merkatu irekietan?

Espainia eta antzeko erresuma askoren krisien zati iraunkor bat, Gobernuko egiaren kulturarik eza da, zalantzarik gabe. Sinesgarritasunik eza. Hor gure krisiaren beste iturri bat.

GATT: DABIT (FRANTZIA) GOLIATEN AURKA

GATT dela eta, nabaria da Frantzia jasaten ari den aholku eta kritika-zaparrada, batez ere Britainia Haundia eta Estatu Batuetatik. Baliteke idazlan hau agertu orduko GATT arazoa argitzez edo bukatuta izatea. Baina GATT arazoa sakoneko borroka latzaren ezaugarri puntual bat besterik ez da. Azpiko guda zakarrak urteetan zehar iraungo duenez, apur bat argitzea komeni da. Hona hemen britaniar eta amerikar gizon ospetsuen esan batzuek:

«Ezer aldatu izan ez balitz bezala, bateratze orokor monetario eta ekonomikoaren mantra errezatzearen tentazioari etsiko diotela nire gobernuburu kideak espero dut.» (John Major)

«Mantra» deitu dio, irainez, Europar Batasuna bila dabilen monetal eta ekonomiko batasunari.

«Oraingo komunitatea ez da Europaren zati bat baino. Lor-tzen ez badugu demokrazia Eki eta Erdi Europako lurretara

zabaltzea, berriz Europan zatiketa sortzeko arriskuan izango gara, aberatsen eta pobreen artean.» (John Major)

«Europako komunitatea ikusi nahi dut elkarte zabal bihurtuta, Europa demokratiko osoa besarkatuz, azoka bakan baten barruan eta denon seguritate-arauak NATOri trinko lotuta.» (John Major)

Argi daude helburu zuzen hauek: batasun politikorik ez orain arteko nazioek osatua; Europa demokratiko guztiko merkatu irekia, eta NATOri atxikia.

«Komunitateak erabaki praktikoak hartu behar ditu: ondusun eta zerbitzuen azoka bakarra osatu; aztertu eta baztertu enpresa eta industriei buruzko trabak; egin, gure aldetik, dagokigun jokia erabateko komertzio mundialaren arauketa burutze lanetan.» (John Major)

Hau da, nazioek elkarri begiratzuz, merkatu mundiala zabaldu, GATT sinatu; nazio bakoitzak barrura begiratzuz, lan-merkatu eta abar askatu.

«Bigarrena zera da: ia Amerikak berak bakarrik erabili behar duen bere boterea, ala beste batzuekin batera. Argi esango dut: multilateralismoa biderako zerbait da, ez helmuga. Beste askoren artean daukagun kanpo-arazoetako tresna bat da. Eta orduan bakarrik izango da egiaztatua, ameristarren kanpo-politikaren erdigune arazoari zerbitzen dionean: ameristar interesak babesteari, hain zuzen.» (Warren Christopher, Estatu Batuetako Estatu-Idazkaria)

Esan beharrik ez zegoen ameristarren boterea interes amerikanoen alde erabilia izango dela orain eta beti.

«Eutsi-dotrinaren ordezkia, zabaltze-dotrina izan behar da: azoka-demokrazien munduko komunitate librea zabaltzea, hain zuzen.» (Anthony Lake, Nazional Seguritate Batzarreko Burua)

Sarri eta nonnahi irakurtzen den leloa: *market democracies, free-market democracies*. Azoka-demokraziak.

Ameriketako politiko, dirudun eta militarrek osatzen duten goiburu triunbiratoak argi ditu bere helburuak:

1. Daukaten botere militar, ekonomiko eta politikoaren nagusitza jokoan jarri dezakeen beste erakunde politikorik ez.

Indar-o reka mantendu bai Europan eta bai Asian. Arazo puntuala, batez ere Britainia Haundiaren bitartez behin eta berriz jaurtikia: Europa Batasun politiko eta militarrik ez.

2. Bere teknologiari ate guztiak zabaldu, munduko «azoka-demokrazien komunitatea» sortuz. Arazo puntuala, Frantziak eta Europa Batuak GATT onartzea.

3. Beste nazioen arazoak, besteen lan-merkatuetan kentzeke daukaten lokarriei egotzi.

Baina Europa Batua erakunde politiko bihurtzen bada, erakunde militarra ere izango da, Estatu Batuek Europan mantendu nahi duten beren nagusitza eta bertako indar-oreka apurtuko duen erakunde politiko bortitza. Horren kontra GATT (merkatu irekien printzipioa) darabilte, euro p a r ren beste ekin-tzak baztertu nahian, eta ondorioz NATOk (botere nagusiak) arazorik izan ez dezan. Goimailako politikan, Frantziak GATT onartzearen azpi-asmorik sakonena, Europa batzearen aurkakoa da zuzen zuzenean.

Baina beste arazo kultural bat dago jokoan, nire ustez beste guztiak baino garrantzitsuagoa. Euren asmoak babesteko, amerikarrek kontzeptu berria asmatu dute: aipatu dugun «*free-market democracy*». *Free-market* arazo ekonomikoa izan da orain arte. Baina, amerikarren eskutik, «*free-marke*» hori demokrazi kontzeptu beraren osagai bihurtu da. Elkarrekin bizitzearen teoriaren osagai. Eta hori da onartezinezkoa, gure europar kulturean.

Sofoklesgandik hasi eta gaur arte, gure elkarrekin bizitzearen oinarria banakakoen, minorien eta makalen eskubideak izan dira, aniztunen eta indartsuen aurrean. Horren barruan, gizaki soilek gizataldeak sortzeko, gizataldeek herriak osatzeko, herriek nazioak eratzekeo eskubideak. Eta abar.

Eta eskubide horren kontra, zuzen-zuzenean, zera doa, amerikarrek ezarri nahi digutena: guri lan eta bizi-sailak eratzten laga — ez aholkurik eman gabe—; baina truke-saila eurok erabaki, eta euren gogara erabaki. Zehaztuz, erakunde politikorik eta mugarik ez produktuak trukatzeko mundu zabalean.

Gizaki guztiok, ordea, eskubide osoa daukagu, ardatz den eraketa honetarako: bizi, lan eta truke-sailak hirurak batera eratzeko.

Zertan ari da Frantzia, hauek denak — oraingoz berari zuzenduak dira batez ere— entzun behar izateko?

Belarriak dituen orori esaten ari zaio Frantzia, Europaren eraikuntza europar gizakien alde egin behar dela. European gura den demokrazia ez dela «*free-market democracy*», giza demokrazia baino. Frantziaren GATT kasu puntual honetan, munduaren onerako bere nekazariak eta kulturgileak sakrifika ditzalako aholkua, komedia hutsa dela.

Eta esan eta errepikatu egin behar du Frantziak, argi eta ozen, herri bakoitzeko gizakiak herri eta nazio barruan lan eta bizi egin behar duten bitartean, herrimugak eta herrilan-bal-dintzak, biak batera, herri bakoitzeko herritarrek eratu behar dituztela. Ezin direla zatitu eta banatu, batetik truke-saila eta bestetik bizi eta lan-saila.

Horregatik, Europa eraikitzea ez dela, besterik gabe, muga ekonomikoak zapuztea, beste zerbait sakonagoa baino, elkar-errentzat bizi-lan-truk saila eratzea, hain zuzen. Bai Erromako akordioan eta bai orain arteko eginkizun guztietan garbi azaldu izan den bezala, europarren gogotik.

Eta gogo horren oinarria, sakonean, oinarri kulturala dela, Greziatik Britainia Haundiraino elkarrekin lotzen gaituen kultura: gizartea eta elkartasuna bizitzeko uler eta ikusmira bat, askatasunez betea.

Jean Monetek, Erromako akordioaren arnasa izan zenak, zera esan omen zuen hil aurretik: «Berriz hastekotan, oraingoa kulturatik ekingo nioke Europa eraikitzeari.»

Horregatik, GATT kasuak azaleratzen digun eztabaida honetan, Frantziaren alde gaude anglosaxoniarren aurrean, ikurrin argi hau erakutsiz: «*Bizi, lan eta truk, gure arazoa da, zatiezina.*»

ZIENTZIA, EBOLUZIOA, GIZAKIA, EKONOMIA

Oharra: Artikulu honek ekitaldi honetako nire lehen idazlana izan behar zuen. Baina, ohi denez, hitzaurrea amaieran idazten da. Nire kasu honetan, idatzi eta aurkez tu biak azke-nean.

Ekonomia zientzia ere denez —gizakien ekintza-mota bati buruzkoa—, beste zientziek gizakiaren sorrera eta eboluzioari buruz ematen diguten irudi edo ezaguera, jaso beharrekoa deritzot.

Ezaguera edo irudi horren oinarritzko abiapuntua zera da: gizakia gauza dela zerbait aurrez nahia gerta dadin asmotan, bidezko egokiak ipintzeko. Adibidez, ekologia hobetzeko ala hondatzeko: basoak zabalduz edo basamortu bihurtuz. Izaki egokiagoak —landareak, abereak edo gizakiak— sortarazteko: kodigo genetikoak aldatuz (bada bizitza bera sortzeko, laster asko gauza izango garela uste duen zientzilaririk). Espero dut zientzilaririk orok onartuko duela abiapuntu hori; enpirismo hutsez gizakia lur gainean bere ekintzetan antzematea da; zientzilaririk den gizakia, kasu honetan. Bestalde, edozein zientziaren oinarria —eboluzio-teoriarena ere, jakina—, norabiderik eza da, helbururik eza, teleologiarik eza.

Baina gizona azalduz gero, izaki helburudun bat agertu da lur gainean. Teleologoa. Helburuduna eta helburugilea. Gu. Eta hortik aurrera, eboluzioa ez da gehiago itsua —norabidegabea— izango, gizakiak gidatua (zientziaren bitartez) baino, geuk onartutako helburuen bila. Adibidez, lurrerako bidean datozen asteroideak uxatu edo desbideratzen baditugu, kosmosaren bilakaera aldatzen ariko gara gure gogoko helburuen arabera. Eta gorago esan bezala, landare, abere edo gizakiaren geneak aldatzen baditugu, eboluzioaren norabidea aldatzen ariko gara gure gogara. Gizakia datorren arburu. Eboluzioaren eta naturaren legeak zientziaz jaso, eta natura bera gidatu.

Eta horrela, gizonarekin batera hasten da etika. Orain darabilgun alorrean, gizakia eta natura bideratzea; zuzen edo oker erabakitzea, etika. Gizonak berezkoa du etengabe asmatzea, ekitea, eta baita ere dauka norabide beretzat egokiak aukeratzeko barrengo bruxula, dardaratsua izango bada ere. Zuzenaren eta okerraren iparrorratza. Zientzilariek ozono-estalkia gorde egin behar dugula esaten digutenean erabiltzen duten ontxar-bruxula berbera.

Beraz, eboluzioa —orain arte norabidegabea, definizioz— beste zerbait bilakatu da. Giza ekintza da. Eboluzioa, zientziak ulertu bezala, zientziaren magalean amaitu zen. Gaur

lurraren bilakaera teleologoa da, gizakiz loratu den naturak ezarritako helburuei esker.

Eboluzioaren bukaera *zientzia* (gizaki zientzilariaren ahalmena) da. Hobeto esanda, eboluzioaren bukaera *etika* da. Den dena biribilduz, eboluzio hutsaren amaiera *gizakia* izan da.

Helbururik gabeko eboluzionismoaren jarraipena zera izango litzateke gaur: errealitatea, zientifiko antzeko oskol baten barruan sartu nahi izatea, oskol zientifikoren bat errealitatearentzat eratu ordez.

Zientziaren begiz, zientzia barrutik begiraturaz, gizakia izan da orain arteko eboluzioaren ondare; eta lurraren historia kosmikoa bi zatitan banatzen da: eboluzioaren garaia, eta giza helburugintzaren garaia. Bestela esanda, eboluzio itsuaren eta eboluzio gizakia gidatuaren garaiak.

Lurrarena bakarrik ez, baita ere kosmosarena. Zientziatik kosmosaren bilakaerari begiraturaz, antropozentrismoa zeharo nabarmena da kosmosaren ulerkeran. Ez daude kanpoko enteak gizakiari begira, gizakia kosmosari baino, kosmosaren azterle, gidari eta jaun egin delako. Eta beste izakiren bat nonbaiten ba ote dagoen guri begira galdetzea, ameslarien ardura da. Ameslari zientifikoen ardura sutsua, sarritan. Baina datu irekietan ezean — datu bila zerbait egiten ari dira, bai—, ente inteligenteak izango direla beste nonbaiten kosmosan, logika filosofikoz baieztatu edota galde daiteke, baina ez ikerketa zientifikoz; «zergatik ez?» galdera hutsa, ez delako zientifikoa.

Horrela ba, antropozentrismoa zientziaren erdi-erdian dago. Eboluzioak eboluzioaren jauna sortu du. Bukatu zen eboluzioa. Eta kosmos osoa makurtzen ari zaio gizakiari.

Hau da, ba, beste zientziek ekonomilariei eskaintzen dituzten gizakiaren ezaguera eta irudia.

Gure alor zehatzera etorri, ekonomia zera da: helburudunen helburu ekonomikoak zehatz betearazten laguntzen digun zientzia.

Definizio honetan, helburuen artean zeintzuk diren ekonomikoak argitzea falta da, bai. Baina beste zientziek erakutsiari buruz dihardugunez, zera da hemen eta orain azpimarratzekoa: gizakia dela, oraingoz eta zientzien arabera, lur-zeruen jaun eta ardatz.

Nahiz eta aitortu gabe sarritan, orain arte esandakoarekin ados gaude ia denok. Arazoa honantzago datza. Zeren, antropozentrismoaren mulerkera hiru modutakoa izan bailiteke ekonomia zientzian:

1. Giza espeziea da eboluzioaren lore eta fruitu. Ondorioz, gizadiaren aurrerapena da arazoa. Hori dio gaurko liberalismo gauzatiarrak.

2. Giza artea, gizartea da eboluzioaren lore eta fruitu. Gizartea da gure eginkizun. Hori oihukatu izan dute sozialistek.

3. Natura osoaren gidari izate hori, gizatiar den gizabanako izaera pertsonalean kokatzen da. Gizabanakoaren buru-bihotzeko taupadetan datza giza espeziearen geneen aldamera edo aldanahia, eta ez alderantziz. Gizaki soila da eboluzioari eta kosmosari buruzko helburugile, ez geneek ematen dioten helburretatik, berak jaio ondoren bereganatzen duen orotik baino. Hortik giza liberalismoa.

Zientziak ematen digun gizaki helburugilea gabe, ez legoke zientzia ekonomikorik. Etikarik ez, ekonomia zientziarik ez.

Baina ekonomiaren sorburuak zientziatikoak baino gehiago dira. Bakoitzak ezarriko dizkio beste harrobietako oinarriak eta eramango beste iturrietako urak: bere bihotz barruko gogo eta asmoetatik, bere sinesmenetatik. Baina beharrezkoa deritzot gizakiari buruzko zientzien emaitzak ekonomian gogortzeari.

IKUSKIZUNAK

BEGOÑA DEL TESO

HILDA DA AMA, BIZIRIK ZINEMA

Joandako hilabete luzeetan hamaika misterio, ehun borroka, ondamen pare bat, garaipen bakarrenetakoa suertatu dira pantailaren bi aldeetan. Patxadaz hitz egingo dugu geroxeago Venezian, Donostian, Valladoliden ikusitakoaz. Ederrak hartu